

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА І ОСВІТИ: АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА ІНТЕРНЕТ- СПІЛЬНОТ

Пожуєв В.І. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається аналіз феномена Інтернет-спільнот як найважливіших соціальних форм взаємодії через посередництво інформаційних технологій; типологія сучасних найновіших форм Інтернет-спільнот, які розвиваються в умовах інформаційного суспільства; розкривається суть, значення, місце і роль Інтернет-спільнот у сучасному українському суспільстві; аналізуються проблеми упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у ВНЗ України та шляхи оптимізації інформатизації вищої школи в сучасних умовах.

The article analyzes the phenomenon of online communities as the most important forms of social interaction through information technology, the latest forms of modern typology of online communities that are developing in an information society, reveals the nature, value, place and role of online communities in the Ukrainian society analyzed problem of introducing ICT in the universities of Ukraine and the Poles optimization Information School in modern conditions.

Ключові слова

ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТИ, ІНФОРМАТИЗАЦІЯ, ГЛОБАЛЬНІ МЕРЕЖІ, ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ, БЛОГИ, ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ОПТИМІЗАЦІЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Вступ

Застосування нових інформаційних технологій у всіх сферах життя суспільства стає характерною ознакою сучасного світового розвитку. Збільшується науковий вклад у розвиток соціальних і духовних процесів, трансформуються механізми соціально-культурних і політичних змін завдяки формуванню стійких інформаційних мереж. Інтернет, являючись послідовним розвитком інформаційних технологій, став виключно передовим засобом комунікації, що приводить до виникнення нових форм комунікаційної взаємодії. На даному етапі розвитку Інтернет-технологій, які сприяють певній соціальній зрілості молодій людині у спільнотах Інтернету, виникає проблема вивчення **соціальних аспектів віртуальної реальності**. Зацікавленість у вивченні феномена Інтернету, у тому числі використання його у різних сторонах життя суспільства, проявляють учасники соціально-політичних процесів з моменту зародження глобальної мережі. Сьогодні прослідковується стійка

тенденція до зростання числа дослідників різних підходів з питань впливу груп інтересів Інтернету на соціально-політичні процеси соціуму. Згідно з останніми даними, вже кожний третій житель нашої країни старше 16 років використовує Інтернет, зростає чисельність людей, які отримують інформацію виключно засобами глобальної мережі. Поява і розвиток різноманітних віртуальних спільнот чисельністю від десятка до десятків тисяч учасників сьогодні не викликає здивування. Виникнення нових соціально-комунікативних практик Інтернету, **зокрема блогів і соціальних мереж**, відкриває нові горизонти перед дослідниками, причому останнім часом слід говорити про певне соціальне замовлення зі сторони органів державної влади, так і комерційних структур і різних груп населення до розвитку Інтернет-товариств у контексті розвитку інформаційних технологій. У зв'язку з цим необхідно прийняти вкрай актуальною дану тему дослідження, так як **феномен Інтернет-спільнот**, їх місця і ролі у політичному та соціокультурному процесі не отримав достатнього висвітлення як у гуманітарних, так і в технічних науках. Теоретичне і практичне значення наукового дослідження даного феномена визначається постановкою актуальної і недостатньо вивченої теми, що має велике науково-практичне значення, так як необхідно ще виробити пропозиції для органів державної влади по використанню Інтернет-товариств у політичних процесах сучасної України.

Мета статті:

- обґрунтувати проблеми вивчення Інтернет-спільнот як найновіших соціальних форм взаємодії через посередництво інформаційних технологій;
- дослідити типологію сучасних найновіших форм Інтернет-спільнот;
- визначити понятійно-категоріальний апарат Інтернет-спільнот, які розвиваються в умовах інформаційно-культурного простору;
- розкрити суть і значення, місце і роль Інтернет-спільнот у сучасному українському суспільстві;
- проаналізувати проблеми України на шляху інформатизації суспільства і освіти.

Обговорення проблеми

Проблеми вивчення Інтернет-спільнот як найновіших соціальних форм взаємодії через посередництво інформаційних технологій розглядається з позицій основних наукових шкіл і в рамках ряду міждисциплінарних підходів. У науковій літературі аналізуються проблеми розвитку інформації та інформаційно-комунікативних технологій, різні аспекти інформації послідовно розглядалися у творах Н.Вінера, О.Ракітова, К.Шеннона, У.Ешбі; соціально-політичні проблеми розвитку нових інформаційних технологій, становлення і формування інформаційного суспільства вивчалися у творах

С.Берковіца, С.Вассермана, Б.Веллмана, П.Марсдена, К.Фауста, Д.Белла, Дж.Гелбрейта, М.Кастельса, М.Маклюена, Й.Масуда, Т.Стоуньєра, О.Тоффлера, Ф.Уебстера. Всебічному аналізу мережевого суспільства присвячені праці М.Кастельса, який розуміє природу мережевого суспільства у широкому контексті технологічної революції і теорії інформаційного суспільства. У роботах постструктуралістів Ж.Делеза і Ф.Гваттарі сутність мережевого суспільства розглядається з соціально-філософських позицій; представники неоінституціоналізму М.Гранноветер, Н.Флінгстін досліджують дану проблему з точки зору інститутів, що його формують. Перші дослідження, присвячені вивченню місця груп інтересів у політичному процесі, з'явилися завдяки роботам таких авторів, як А.Бентлі, Д.Трумен, М.Олсон, Г.Алмонд, Д.Пауелл, Ж.Блондель, Р.Даль, Дж.Річардсон, Г.Джоран. **Феномену Інтернет-простору**, що складається із взаємодій, комунікацій і включає інтелектуальні ресурси і специфічні правила поведінки, присвячені роботи Дж.П.Барлоу, Т.Фрідмана, Р.Райха, М.Паєтау, Дж.Хіллері, А.Турена.

Об'єктом даного дослідження є аналіз феномена Інтернет-спільнот у контексті інформатизації сучасного українського суспільства.

Предметом дослідження являється роль сучасних Інтернет-спільнот та інформаційно-комунікаційних технологій в умовах інформатизації вищої школи та подальшого розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Теоретико-методологічною основою наукового аналізу Інтернет-спільнот, що утворюються в рамках інформаційного простору, **слугують теорії формування мережевих організацій** (М.Кастельс, М.Крозьє, Ф.Уебстер), віртуальних спільнот (Е.Поплін, Х.Рейнгард, А.Сіванандан), теорія структуризації (Е.Гідденс). Основними методами дослідження являються загальнонаукові принципи системного, порівняльного та історичного аналізу; теоретико-методологічною основою – мережевий підхід, а також теорії інформаційного суспільства та багатоступеневої комунікації. Особливе значення надається системному підходу, який дозволив цілісно розглянути мережу Інтернет-спільнот у якості складної соціальної системи.

Розглядаючи дану тему, слід відзначити, що нові форми об'єднання людей в Інтернеті, також і як традиційні спільноти, створюються з певною метою і включають певні атрибути соціальних об'єднань людей. **Інтернет-спільноти** слід розглядати у двох, не суперечливих один одному значеннях: у широкому смислі слова – це сукупність всіх користувачів Інтернету, що створюються з певною метою і включають певні ресурси глобальної мережі. **У вузькому розумінні слова, Інтернет-спільноти** – це такі соціальні спільноти,

кожний учасник якої ідентифікує себе з цією групою і разом з тим має всі атрибути звичайної спільноти, проте ця група об'єднується технологіями Інтернету і взаємодіє через Інтернет у рамках різних інтересів спільноти, що реалізуються у контексті ресурсів глобальної мережі. Соціальна спільнота Інтернет-простору є формою суспільної життєдіяльності людей і певним соціальним феноменом, який ще слід глибоко проаналізувати. Слід дати наступні характеристики блогам як певному типу Інтернет-спільнот:

1. **Блог як тип Інтернет-спільноти** має аналогічні характеристики з соціальними спільнотами, проте має свою специфіку у вигляді регулярно доповнюваних позначень на різноманітні теми мультимедіа. При цьому теми блогів необмежені, немає ніяких рекомендацій і на те, як повинен виглядати блог. Прикладом колективних блогів, тексти у яких публікуються різними авторами, виступають благо-спільноти, які являють собою колективні площини обговорень. Завдяки масовому охопленню різноманітних тем, інтерактивності, а також обговоренням в уже створених популярних блогах, користувачі яких обчислюються десятками тисяч, благо-спільноти являють собою великий потенціал у якості дискусійної площини по обговоренню проблем суспільно-політичного, економічного чи культурного життя соціуму.

2. **Типологія сучасних Інтернет-товариств**, крім технологічної основи утворення, включає характеристики соціальної і професійно орієнтованої класифікації, що свідчить про те, що мережеві спільноти Інтернету – це утворення не стільки технологічні, скільки соціальні. Інформаційні технології лише зробили комунікацію між зацікавленими у самій взаємодії людьми, що здійснюється у масштабах реального часу. **Інтернет-товариства** можуть розглядатися як групи інтересів у соціально-політичному житті суспільства, тому до них можуть бути застосовані типологія соціальних груп інтересів: а) з точки зору походження і ступеня організованості; б) згідно зі спеціалізацією; в) згідно з характером діяльності. **Мережеві групи** стають найбільш перспективною формою професійного спілкування, що дозволяє не тільки обмінюватися інформацією і знаннями, але й приймати участь у творчих, наукових, економічних і політичних процесах суспільства.

3. **Інтернет-товариства**, володіючи деякими ознаками груп інтересів, виконують ряд функцій, а останнім часом навіть починають відігравати роль самих груп інтересів у соціально-політичних процесах. Тим самим процес політичних комунікацій у суспільстві якісно перетворюється, змінюються характер і форми політичної участі, посилюється взаємодія суспільства і влади. Використання Інтернету у якості дискусійного клубу з проблем соціально-політичних перетворень дозволяє розширити не тільки кількість учасників за рахунок тих, для кого Інтернет по різних причинах є єдиним

джерелом політичної комунікації, але й залучити фахові товариства до участі у політичному діалозі.

4. **Блого-товариства**, являючись найновішим типом Інтернет-спільнот, акумулювали у собі більшість ефективних соціально-технологічних механізмів реалізації віртуального простору, поповнивши їх специфічними формами медійності, інтерактивності, можливістю зворотного зв'язку. Все це зробило політичні благо-товариства передовими, перспективними формами взаємодії не тільки політичних акторів, але і членів Інтернет-товариств. В умовах розвитку інформаційного суспільства розвиток Інтернет-товариств та посилення їх ролі у соціально-політичних процесах буде продовжуватися, хоча характер віртуальних взаємодій дещо трансформується. Місце якісного приросту користувачів заволодіє з часом якісна її складова. Проте сьогодні слід відзначити, що етап першочергового прирощування товариств Інтернету практично закінчився, так як забезпечується масовий доступ до глобальної мережі, активізувався і процес перетворення багатьох функцій Інтернет-товариств з наступним зростанням їх значущості.

Аналіз Інтернет-спільнот свідчить, що в епоху формування мережі Інтернет і утворення у віртуальній реальності різних нових соціальних форм взаємодії трансформується така дискусійна соціальна категорія, як «спільнота» чи «товариство». Теоретичні підходи до аналізу цієї категорії знаходимо у М.Маклюєна, О.Тоффлера, М.Кастельса, А.Турена, Д.Полліна, Ф.Тенніса, Г.Рейнгольда, В.Щербини, В.Пожуєва, що дозволяють визначити інформаційні товариства як об'єднання людей, які знаходяться у взаємодії і пов'язаних поміж собою загальними цілями та інтересами у просторі на протязі певного часу. Дефініція товариства Інтернету пов'язана безпосередньо з одним із підходів – технологічним чи соціальним. Так, згідно з **технологічним підходом** первинна роль утворення та існування мережевих спільнот Інтернету відводиться можливостям інформаційно-комунікаційних технологій і прирівнюється до «набору комп'ютерів, пов'язаних між собою мережею приводів» (Л.Гартон, Б.Уеллман). В **контексті соціального підходу** першочергове місце відводиться мережевому соціуму як групі людей, взаємодія яких протікає переважно у комп'ютерних мережах. Обов'язковою характеристикою мережевого соціуму є усвідомлення своєї спільноти, члени соціуму якого пов'язані єдиною ідеологією, традицією, соціальними нормами (С.Бондаренко, В.Нестеров). **Інтернет же як інформаційне середовище соціуму** трансформував динаміку соціальної взаємодії, прискоривши ритм інформаційно-комунікаційних процесів між соціальними агентами, «працюючими» завдяки цій технології у режимі реального часу, що Е.Гідденс назвав «згортанням часу і простору». Інтернет у якості інформаційно-комунікаційної структури соціальної взаємодії створює новий тип

соціальної взаємодії, при якій з'являються якісно нові можливості для обговорення проблем економіки, політики, науки, культури, самореалізації особистості у віртуальному просторі. На думку автора, слід розділити поняття «мережевого суспільства» і «Інтернет-спільнот», доповнюючи останнє наявністю комплексом інформаційних технологій, властивих тільки об'єднанням в Інтернеті. Таким чином, використання терміну «**Інтернет-спільноти**» на відміну від більш широкого трактування його як усієї Інтернет-аудиторії, визначається наступним чином: **Інтернет-спільнота** – це соціальна спільнота, кожний учасник якої ідентифікує себе з нею і разом з тим має всі атрибути традиційного товариства; ця група об'єднана технологіями Інтернету і взаємодіє через Інтернет у рамках різноманітних інтересів спільноти, які реалізуються в контексті ресурсів глобальної мережі інформаційно-культурного простору.

Розглядаючи роль інформаційних технологій у політичному процесі соціуму, слід уявити його як одну із форм функціонування політичної системи, що генерує і переробляє отриману інформацію. Спільноти Інтернету, використовуючи інформаційні технології розвитку, поступово займають і місце груп інтересів у політиці. Отже, слід припустити можливість трансформації політичного процесу під впливом сучасних інформаційних технологій та побудови нових мережевих спільнот. Мережеві форми спілкування сприяють руйнації прив'язаності інформації до місця її отримання і до інших каналів зв'язку. Використання інформаційних технологій підвищує як можливість участі громадян у політиці, так і розширення сфери впливу політиків на життя громадян. Як свідчить аналіз, онлайн-політика сьогодні зростає у соціумі, саме цим і пояснюється велика політична активність користувачів Інтернету на відміну від людей, не задіяних у глобальній мережі. Більшість публічних політиків, усвідомлюючи перспективи масовості та ефективності віртуального спілкування, активно використовують Інтернет у своїй діяльності. Деякі політичні актори навіть зосередили свою роботу виключно на спілкуванні з онлайн-аудиторією, яка використовується у якості груп інтересів.

Базуючись на поглядах Г.Рейнгольда, К.Ренінгера, Л.Рінкявічюса, автор статті обгрутовує концепцію сучасної Інтернет-спільноти і виокремлює, крім технологічного і соціального підходів, професійно-орієнтований підхід до типологізації спільнот Інтернету. Використовуючи соціологічний інструментарій у якості методу типологічного аналізу Інтернет-спільнот, слід **виокремити типи соціальних мереж**, які дозволили систематизувати структуру віртуального простору українських користувачів глобальної мережі, серед яких виявлені сайти як масового охоплення, так і експертні, вузько орієнтовані. Багаторічне наукове спостереження за рядом Інтернет-ресурсів дозволило визначити основні особливості їх

функціонування у віртуальному просторі. Таким чином, вченими був визначений «життєвий цикл» існування спільноти в Інтернеті, апробуючи тим самим різні способи продовжувати, виводити на новий рівень, поступово понижати рейтинг і навіть закривати ресурс певних Інтернет-товариств.

Автор засвідчує, що **Інтернет-блоги** вперше з'явилися у США і отримали розповсюдження як особисті мережеві щоденники, в яких можливо було обговорювати те, що цікавить автора і його друзів. Блоги можуть бути особистими, груповими чи суспільними; за **змістом** – тематичними чи загальними. Одна з ключових функцій **повноцінного блогу** – можливість публікації відгуків, так званих коментарів читачів і відвідувачів, що робить блоги середовищем мережевого спілкування, які мають ряд переваг перед електронною поштою, групами новин, веб-форумами і чатами. Прикладом колективних блогів, тексти в яких друкуються різними авторами, вважаються блого-спільноти, які позначають собою колективні площини обговорень того чи іншого матеріалу. Всього у світі, згідно за даними Technorati, за 2008 рік більше **133 мільйонів блогів**, що складає 5% світової блогосфери. Частка активних блогів (таких, що включають не менше п'яти поміток і поновлюються хоча б раз за останні три місяці) продовжує знижуватися – тепер їх всього 12%. Минулого року регулярно поновлювався кожний п'ятий блог, а два роки назад – кожний другий; частка активних спільнот набагато вище – 16%, хоча б раз у неділю поновлюється всього 5% блогів і спільнот. Незважаючи на пониження частки креативних блогів, їх абсолютне число за останній рік збільшилося до 890 тис. Так, кількість приміток, фотоматеріалів, відеоматеріалів у журналі за один день має авторитетне значення для їх популяризації: щоденні найпопулярніші політичні блогоспільноти у середньому надають увазі користувачів глобальної мережі 17 місць, автори яких для візуалізації інформації публікують п'ять фото і один відеоролик. Популяриність тих чи інших Інтернет-товариств детермінується подальшими показниками: час створення блогоспільноти, певна ідеологічна спрямованість, загальна кількість заміток і коментарів у журналі та їх кількість, що приходяться на одного учасника, жанрові переваги авторів у подачі інформації, кольорове оформлення web-сторінки політичного блоготовариства. В Інтернеті існує унікальна можливість започатковувати дискусії з тих чи інших питань.

Таким чином, слід більш активніше і глибше розвивати **інформатизацію в Україні**, упроваджуючи інформаційні технології в усіх сферах життя, в першу чергу у вищій школі. Поряд з певними успіхами, процес інформатизації вищої освіти виявив цілий комплекс споріднених проблем, серед яких головною є відсутність єдиного підходу в обгунтуванні і формуванні напрямів застосування інформаційно-комп'ютерних технологій для вдосконалення

системотворчих елементів освітньої діяльності у ВНЗ. Це виражається в наступному: недостатній рівень врахування можливостей використання сучасних ІКТ при визначенні освітніх програм і структур державних освітніх стандартів за напрямками і спеціальностями вищої і післядипломної освіти; недостатня кількість, якість і слабка інтегрованість спеціалізованих і програмно-технічних засобів та інформаційних ресурсів для застосування в освітній діяльності; недостатнє врахування можливостей використання сучасних ІКТ при створенні і відновленні навчально-методичного забезпечення освітньої діяльності з певних спеціальностей; недостатнє і несистемне використання сучасних ІКТ під час удосконалення освітніх програм; нерозвиненість форм застосування ІКТ в управлінні освітою на місцевому і регіональному рівнях; відсутність діючого механізму накопичення і поширення передового досвіду використання ІКТ в освітній діяльності ВНЗ; неповна відповідність діючих у галузі інформатизації освіти міжінститутських, міжкаcadемічних чи міжуніверситетських науково-технічних програм у відповідності з основними положеннями Концепції інформатизації освіти України; відсутність цільового бюджетного фінансування інформаційних, освітніх і наукових ресурсів; невідповідність у багатьох випадках вимог дотримання освітніх стандартів до змісту вищої освіти сучасним проблемам використання ІКТ у майбутній професійній діяльності студентів; недосконалість нормативно-правового забезпечення використання ІКТ в освіті, особливо дистанційних форм навчання; недостатньо розвинена система контролю якості електронних засобів навчання й освітніх інформаційних технологій, у тому числі, у тому числі дистанційних, що може привести до зниження якості освіти; відсутність у більшості ВНЗ цілеспрямованої роботи з формування у студентів інформаційної культури; відсутність ефективної системи перепідготовки і підвищення кваліфікації керівних кадрів та професорсько-викладацького складу щодо використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі.

В умовах розвитку інформаційного суспільства **необхідне наукове обґрунтування і прогнозування процесу інформатизації вищої освіти**, встановлення критеріїв, які визначають загальний рівень інформаційної культури, моральні та професійні якості членів інформаційного суспільства, особливо його еліти з підготовки фахівців з вищою освітою з програмного забезпечення, формування змісту інформаційно-комп'ютерної підготовки, адекватний вибір методів, засобів і форм цієї підготовки, а також детальний опис інфраструктури і механізмів, які забезпечують процес інформатизації ВНЗ.

Таким чином, слід зробити висновки, що для інформаційного суспільства, формування якого відбувається у нас на очах, становлення кожної людини є необхідною умовою соціально-

економічного та інтелектуального зростання, а рівень освіти з інформатизації стає одним з найважливіших чинників подальшого розвитку інформаційного **суспільства у XXI столітті**. У таких умовах рушійною силою стає інтелектуальна, творча праця людини. І не тільки зростає значення освіти, а й змінюється її зміст, форми і методи упровадження інформаційної культури у ВНЗ. Освіта стає безперервним процесом, який супроводжує людину упродовж всього життя, забезпечує постійне оновлення і поповнення знань і вмінь. Сьогодні людство постало перед фактом, що знання оновлюються навіть швидше, ніж відбувається зміна поколінь. Це зумовлює необхідність суттєвих змін у самій інформаційній освіті. Тому перед освітою виникає складне двоєдине завдання: вона повинна осучаснюватися на основі новітніх технологій через широке впровадження на основі інформаційних технологій, через широке впровадження їх у навчально-виховний процес ІКТ. Це необхідність формувати у молоді риси, необхідні для успішної самореалізації в інформаційному суспільстві. Отже, інформатизація освіти є невід'ємною складовою інформатизації суспільства, відображає загальні тенденції глобалізації світових процесів розвитку, виступає як визначальний інформаційно-комунікаційний і комунікаційний базис розвитку освіти, гармонійного розвитку особистості і соціально-економічних систем суспільства. Саме прискорення інформатизації багато в чому залежить від якісного рівня управління відповідними соціальними системами: людиною, громадою, державою, суспільством. Необхідно звернути увагу на те, що підвищення ефективності управління дає змогу цілеспрямовано прискорити створення нової техніки, технології, забезпечити своєчасне впровадження нової техніки, технології, забезпечити своєчасне впровадження і широке розповсюдження їх в усіх галузях народного господарства, самому управлінні, що дає можливість найкраще використовувати великий науково-інтелектуальний потенціал суспільства. Перехід освітніх процесів до якісно нового, більш досконалого і результативного рівня освіти дає змогу сучасним студентам отримувати набагато більш досконалого і результативного рівня корисних і важливих для фахової діяльності знань, умінь і навичок. Головне для кожної молодої людини – це відкритість для всього інноваційного, направлено на самовираження особистості.

Перспективи подальших досліджень:

- аналіз проблем становлення інформаційної культури студентської молоді;
- аналіз проблем упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у ВНЗ України;
- аналіз зарубіжного досвіду упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у передових країнах Заходу.

Джерела

1. Акаев Д.В. Государство и Интернет-сообщество в контексте развития политической блогосферы // Интернет и современное общество: труды XI Всероссийской объединенной конференции (28–30 октября 2008 г., Санкт-Петербург). СПб.: СПбГУ, 2008. С. 131–133.

2. Каменская Т.Г. Социальное знание и виртуализация социальной реальности / Т.Г.Каменская.- Одесса: Астропринт, 2009.- 280 с.

3. Иванов Д.В. Императив виртуализации: Современные теории общественных изменений.- СПб: Изд-во С.-Петерб. Ун-та, 2002.- 212 с.

4. Носов Н.А. Виртуальная реальность // Вопросы философии.- 1999.- №10.- с.152-163.

5. Бакіров В,С. «Суспільство знань» та трансформація вищої освіти // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць: В 2-х т.- Харків: 2006.- Т.1.- с.352-357.

Стаття надійшла 20.02.10 р.